

simle ilgili yayınları topladığı 11 sayfa-
lık bir ön bibliyografya (*A Provisional Bi-
bliography of Painting in Mohammedan Art*)
yayımlandı; bunu Bombay'da 1922'de
neşredilen Hint İslâm mimarisi ön bibli-
yografyası (*A Provisional Bibliography of
Muhammedan Architecture of India*) ta-
kip etti. İki yıl sonra da Suriye ve Filis-
tin'deki İslâm mimarisine dair ön bibli-
yografyasını yayımladı ("A Provisional
Bibliography of Moslem Architecture
of Syria and Palestine", *British School
of Archaeology in Jerusalem* [1922], s. 70-
94). Daha sonra bunları aşağıdaki konu-
larda aynı türden başka çalışmalar ta-
kip etti: Usturlaplar ("A Bibliography of
Islamic Astrolabs", *Bulletin of Faculty of
Arts-Fouad I University*, IX-2 [1947], s. 1-
15); cam ve kristaller ("A Bibliography
of Glass and Rock Crystal in Islam",
a.e., XIV-1 [1952], s. 1-28); İslâm'da resim
sanatı (*A Bibliography of Painting in Is-
lam* [Publications de l'Institut Français
d'Archéologie Orientale du Caire, Art Is-
lamique I.]); Kuzey Afrika'da İslâm mi-
marisi ("A Bibliography of Muslim Archi-
tecture in North Africa, Excluding Egypt",
Hesperis, XLI [1954], Supplement, s. 1-65);
Mısır'da İslâm mimarisi (*A Bibliography
of Muslim Architecture of Egypt* [Publi-
cations de l'Institut Français d'Archéologie
Orientale du Caire, Art Islamique, III,
1955]); silâhlar ve zırhlar (*A Bibliography
of Arms and Armour in Islam*, London
1956); Mezopotamya'da İslâm mimarisi
("A Bibliography of Muslim Architecture
Mesopotamia", *Sumer*, XII [1956], s.
51-65); İslâm cilt sanatı ("Bibliographie
der Islamischen Einbandkunst, 1871 bis
1956", E. Gratzl ve R. Ettinghausen ile bir-
likte; *Ars Orientalis*, II [1957], s. 519-540).

Creswell'in bir girişimi de yayımlan-
masına yardımcı olduğu büyük İslâm sa-
nat ve zenaatları bibliyografyasıdır (*A
Bibliography of the Architecture, Arts and
Crafts of Islam*). İlk fasikülü Kahire'deki
Amerikan Üniversitesi tarafından 1961'-
de basılmış olan eser, 1959 sonuna ka-
dar çıkan bütün yayınların (nüsmatik
dalı hariç) künyelerini vermektedir. Sis-
temli bir şekilde sıralanan bu künyeler-
de hiçbir ülkenin ihmal edilmediği ve en
güç erişilir ülkelerin pek az yerde rastlan-
mayan periyodiklerinin bile tarandığı dik-
kati çeker. Böylece Arap, İran, Türk, Do-
ğu Hint, Orta Asya, Çin, Sahrâ bölgesi
Afrika yayınları bibliyografyalarda yer
almıştır. Sonraları bu çalışmalar devam
ettirilerek 1960-1972 yılları arası yayın-
ları birinci zeyil (Kahire 1973), 1972-1980

yılları arası yayınları ikinci zeyil (Kahire
1984) olarak basılmış ve önceki ciltlerde
gözden kaçanlar da bu zeyillere eklen-
miştir. Creswell'in öncülüğü ve yoğun çabaları ile başlayan ve bugün de devam
ettirilmekte olan bu bibliyografyalar, Tür-
kiye bakımından bazı eksikler ihtiva et-
mekle beraber yine de çok faydalı bir
dizi olmuştur.

Creswell, İngiltere'nin I. Dünya Savaşı
yıllarında Yakındoğu'daki İslâm toprak-
larında sürdürdüğü yayılma politikasın-
da kullandığı arkeolog ve sanat tarihçi-
lerinden biridir. Ancak Creswell, aynı iş-
te çalışan Miss Gertrude Lowthian Bell
gibi, çok iyi bir şekilde başladığı ilmi ha-
yatını politikaya feda etmemiş veya Law-
rence gibi büyük bir Arap imparatorlu-
ğu kurmak hayaliyle ajanlığı mesleğine
tercih etmemiştir. 1920'den itibaren de
kendini bütünüyle ilmi araştırmalara ver-
miştir. İngiliz hükümetinin Mısır ve Ya-
kındoğu siyasetini iyi karşılamadığı, hat-
ta bu hususta ciddi tenkitlerde bulun-
duğu söylenen (Brisch, IX, 176-182).

BİBLİYOGRAFYA :

"Bibliography of the Writings of K. A. C.
Creswell", *Studies in Islamic Art and Archi-
tecture in Honour of K. A. C. Creswell*, London
1965, s. XI-XIX; E. Combe, "L'Oeuvre de K. A.
C. Creswell", a.e., s. 1-7; Necîb el-Akîkî, *el-
Müsteşrihün*, Kahire 1980, II, 168-169; R. Et-
tinghausen, "Bibliography of the Writings of
K. A. C. Creswell. In Honor of his Seventy-
fifth Birthday-September 13, 1954", *Ars Ori-
entalis*, II, Ann Arbor-Mich. 1957, s. 509-512;
K. Brisch, "Sir Archibald Creswell, 13.9.1879-
8.4.1974", *KOr*, IX (1974-75), s. 176-182; K.
A. Creswell and His Legacy (ed. O. Grabar)",
Muqarnas, VIII, Leiden 1991; *ABr*, VI, 218.

SEMÂVİ EYİCE

CÜ'

(bk. RİYAZET).

CUÂL b. SÜRÂKA

(جمال بن سراقه)

Cuâl b. Sürâka ed-Damrî el-Gıfârî

Sahâbî.

Kaynaklarda adı Cuayl, Ciâl, Cüffâl gi-
bi farklı şekillerde geçmektedir. İlk mu-
hacirlerdendi. Fakir olduğu için Suffe as-
habı arasında yer aldı. Hz. Peygamber
Benî Mustalîk Gazvesi'ne giderken Cuâl'i
Medine'de yerine vekil olarak bıraktı.
Zâtürrikâ' Gazvesi dönüşünde ise onu
müslümanların sağlık ve zafer haberini
Medine'ye ulaştırmakla görevlendirdi.

Cuâl Benî Kurayza Gazvesi'nde bir gözü-
nü kaybetti.

Cuâl Hz. Peygamber'e son derece bağ-
lıydı. Onun sarsılmaz bir imana sahip ol-
duğuna Hz. Peygamber şahadet etti. Hu-
neyn Gazvesi'nden sonra ganimetler tak-
sim edilirken Hz. Peygamber'in Akra' b.
Hâbis ile Uyeyne b. Hısn'a 100'er deve
verdiği halde Cuâl b. Sürâka'ya hiçbir
sey vermemesini izah edemeyen bir sa-
hâbî bunun sebebini Hz. Peygamber'e
sormuştu. Hz. Peygamber de Akra' ile
Uyeyne'yi İslâm'a ısındırmak için onlara
fazla verdiğini, Cuâl b. Sürâka'nın ise
imanına güvendiğini söylemiş, Cuâl'in
onlar gibi dünya dolusu adama bedel
olduğunu belirtmişti.

Tebük Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in
bir mücizesiyle karnını doyuran üç sa-
hâbîden biri olan Cuâl'in ne zaman ve
nerede vefat ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *el-Meğâzî*, II, 435-436, 447, 804; III,
948; İbn Hişâm, *es-Sîre*, IV, 139; İbn Sa'd, *et-
Tabakât*, II, 61; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), III,
91; Ebû Nuaym, *Hilye*, I, 353; İbn Abdülber,
el-İstî'âb, I, 237; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, II, 106;
İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 338; İbn Kesir, *el-
Bidâye*, VI, 118; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 235, 239.

SELMAN BAŞARAN

CUÂLE

(الجعالة)

Yapılacak bir iş karşılığında
ücret taahhüt etme, mükâfat vaad etme,
vaad edilen ücret ve mükâfat
anlamında kullanılan fıkıh terimi.

"Yapmak, etmek, kılmak" anlamında-
ki ca'l (cu'l) kökünden türemiş olan cu-
âle (ciâle, ceâle), bir fıkıh terimi olarak
yapılacak belirli bir iş karşılığında öde-
necek ücret, ayrıca böyle bir ödemeyi ta-
ahhüt etme, vaad etme anlamına gelir.
Bu şekilde verilen ücret veya mükâfata
da cuâle, ciâl ve cu'l denir. Cuâlede ü-
cret vaad eden kimseye câil, işi yapana
da âmil denir. Kaçan bir hayvanı yaka-
layacak kimseye veya bir hastayı iyileş-
tirecek doktora ücret (mükâfat) vaad et-
me, klasik kaynaklarda cuâlenin en çok
rastlanan örneklerindedir. Ayrıca cih-
ada katılmayan bir mükellefin kendi ye-
rine gidecek kişiye ödediği bedele de bu
ad verilmektedir.

Cuâle İslâm hukukunda tek taraflı ir-
ade beyanına dayanan hukukî işlemin borç
doğurduğuna dair dikkate değer bir ör-
nektir. Hanefî hukukçuları, kaçak köle-
nin (âbık) sahibine geri getirilmesi kar-

CUÂLE

şılığında ödenen ücret dışında cuâleyi kabul etmezler. Çünkü onlara göre cuâlede ücret veya mükâfat vaadinde bulunan kişi belirli ise de işi yapacak taraf, yapılacak iş ve icâre süresi bilinmemekte, cuâle bu yönüyle bir nevi fâsîd icâreye (icâre-i ademî) benzemektedir ve bu tür tek taraflı irade beyanı borç doğuramaktadır. İbn Âbidîn, işi yapanın bilinmemesi durumunda fâsîd değil bâtil icârenin söz konusu olduğunu söylemektedir. Kaçak köle dolayısıyla koymuş oldukları istisna ise bu konudaki içtihadları için bir tezat teşkil etmez. Zira bu vesile ile mal sahibi için doğan cuâle borcu, onun tek taraflı irade beyanından değil İslâm hukukundan doğmakta ve miktarı da yine İslâm hukuku tarafından belirlenmektedir. Buna göre üç günlük veya daha uzak bir mesafeden kaçak köleyi yakalayıp getiren kimse 40 dirhem tutarında bir ücrete hak kazanır (Beyhakî, VI, 200). Daha kısa mesafeden getirilen köle için mesafeye göre bir ücret verilir. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinde ise cuâle ihtiyaç sebebiyle geçerli kabul edilmiştir. Cuâleyi geçerli kabul eden fıkıh âlimleri, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan Yûsuf kıssasında, hükümdara ait olup kaybolduğu söylenen su kabını getirene bir deve yükü mükâfat vaad edilmesini (Yûsuf 12/72) delil göstermekte, ayrıca akrebin sokması ile zehirlenen bir kişiyi iyileştirmek şartıyla cuâle olarak bir koyun karşılığında okuyan sahâbînin bu davranışını Hz. Peygamber'in tasvip etmesi ve alınan ücreti helâl görmesini de (Buhârî, "İcâre", 16, "Tıb", 33, 36; Müslim, "Selâm", 66) destekleyici bir delil olarak ileri sürmektedirler. Mâlikî fakihleri bu konuda daha da ileri giderek tek taraflı irade beyanını Cermen hukukuna benzer şekilde umumi bir borç kaynağı olarak kabul etmektedirler (bk. BORÇ).

Cuâlenin geçerli olabilmesi için taraflar, irade beyanı, yapılacak iş, verilecek ücret olmak üzere dört unsurun bir arada bulunması gerekir. Cuâlede câilin tam ehliyetli (temyiz gücüne sahip ve reşid) olması gerekli ise de diğer tarafta (âmil) tam ehliyetin bulunması şart değildir. Âmilin belli bir kişi olması mümkün olduğu gibi aleni mükâfat vaadine benzer şekilde bunların gayri muayyen kişiler olmaları da mümkündür. Âmilin belli olduğu cuâlede bir başkası aynı işi yaparak ücrete hak kazanamaz. Herkes yönelik mükâfat vaadinde ise işi tamamlayan kimse ücrete hak kazanır. İrade beyanının yapılacak işi, alınacak

ücreti ve borçlanma taahhüdünü ortaya koyacak şekilde açık ve kesin olması gerekir. Ancak âmilin kabul ettiğini belirtmesi gerekli değildir. Cuâlenin hizmet veya istisna akidlerinden farklı olduğu noktalardan biri de budur. Âmilden açık bir irade beyanı aranmıyorsa da işe koyulmasını zimmî bir kabul saymak ve böylece cuâleyi iki taraflı hukukî işlem addetmek mümkündür. Esasen Şâfiî ve Hanbelî hukukçularına göre cuâlede ücrete hak kazanabilmek için âmilin mükâfat vaadinde bulunan kimsenin icabından haberdar olması gerekmektedir (bizzat Şâfiî'nin Mâlikîler'e paralel farklı bir görüşü için bk. *el-Üm*, III, 294). Mükâfattan haberi olmadan istenen işi yapan kimse emeğini bağışlayan kişiye benzediği için herhangi bir ücrete hak kazanamaz. Ancak Mâlikîler'de işi yapan kimse bir cuâle vaadinde bulunulduğunu bilmeseye bile belirli durumlarda vaad edilen ücrete veya misil ücrete hak kazanır (geniş bilgi için bk. A. Mahmûd Matlûb, s. 186-187). Bu durumda zimmî bir kabulden ve buna bağlı olarak iki taraflı bir hukukî işlemden bahsedilemez. Burada borcun kaynağı tek taraflı irade beyanıdır. Cuâlede yapılacak işin bütün boyutları bilinmese de mahiyeti konusunda anlaşmazlığı önleyecek ölçüde belirli olması icap eder. Meselâ kaçak hayvanın bulunmasında hayvanın nerede olduğu bilinmese bile yapılacak iş bellidir. İstenen iş yapıldığı zaman âmil belirlenen ücrete hak kazanır. Ücretin peşin olarak ödenmesi talep edilemez, peşin ödemenin şart koşulması cuâleyi geçersiz kılar. Aynı hüküm ücrete belirsizliğin olması durumunda da söz konusudur. Âmil ücretini alıncaya kadar işi teslimden kaçınmaz, bir hapis hakkı mevcut değildir.

Cuâle, Şâfiî ve Hanbelî hukukçuları ile Mâlikîler'deki hâkim görüşe göre, işe başlanmadan önce iki taraf için de bağlayıcı olmayan (gayri lâzım) bir hukukî işlemdir; her iki taraf bu işten vazgeçebilir. Mâlikîler'de icâre akdi gibi cuâlenin de iki taraf için bağlayıcı olduğu hususunda bir görüş daha vardır. Onlara ait üçüncü bir görüşe göre ise cuâle, işi yapan için değil sadece vaadde bulunan kimse için bağlayıcıdır. İşe başladıktan sonra âmil tek taraflı olarak cuâleden dönebilir de câil dönemez. Bunun sonucu olarak âmil yarım bıraktığı işi tamamlamaya zorlanamaz. Ancak çalıştığı süre için câilden ücret talep edemez. Şâfiî ve Hanbelîler'e göre ise câil de iş başladıktan sonra dönebilir. Ne var ki bu durumda âmil çalıştığı dönem için

ecr-i misle hak kazanır. Tarafların geçerli olan rücularının dışında ölmeleri veya câilin ehliyetini kaybetmesi gibi sebeplerle cuâlenin sona erip ermediği hakkında mezheplerin rücuâ paralel farklı görüşleri vardır (geniş bilgi için bk. Ali el-Hafîf, s. 135-136; *Mv.F*, XV, 236-239).

BİBLİYOGRAFYA :

Tacû'l-'arûs, "c'âl" md.; Buhârî, "İcâre", 16, "Tıb", 33, 36; Müslim, "Selâm", 66; Şâfiî, *el-Üm*, III, 294; Sahnûn, *el-Müdevvene*, IV, 458-459; Serahsî, *Şerhu's-Siyerî'l-kebir*, I (nşr. Selâhad-din el-Müneccid), Kahire 1971-72, s. 138-144; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, VI, 200; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, II, 207; Kâsânî, *Bedâ'îc*, VI, 203-205; Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1389/1969 — Beyrut 1404/1984, V, 465-481; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, III, 324-328; Senhûrî, *Meşâdirü'l-hak*, I, 38-43; Y. Linant de Bellefonds, *Traité de droit musulman comparé*, Paris 1965, I, 160-161; Hâlid Reşid el-Cümeylî, *el-Cu'âle ve ahkâmühâ*, Beyrut 1406/1986; Abdülmeccid Mahmûd Matlûb, *Nazarîyetü'l-irâdetü'l-münferide fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Kahire 1409/1989, s. 182-191; Ali el-Hafîf, "el-Cu'âle evi'l-va'dü bi-câ'ize", *Mecelletü'l-'Ulûmî'l-kânûniyye ve'l-iktisâdiyye*, V/1, Kahire 1963, s. 121-136; Michael Bonner, "Ja'â'il and Holy War in Early Islam", *Isl.*, LXVIII/1 (1991), s. 45-64; "Cu'âle", *Mv.F*, XV, 208-239.

M. AKİF AYDIN

CUCİ HAN

(ö. 624/1227)

Cengiz Han'ın
dört oğlundan en büyüğü.

1169 yılında doğdu. Babasının Merkit yağmasından dönüşü esnasında dünyaya geldiğinden kendisine "yoldan gelen" anlamında Cuci adı verildi. Cengiz Han'ın Çin'in kuzeyindeki bozkır kavimlerini bir idare altında birleştirmesi sırasında 1218 yılında babası tarafından Kırgızlar üzerine gönderildi. Cuci buradaki halkı itaat altına aldıktan sonra ertesi yıl babasının maiyetinde diğer kardeşleriyle birlikte Hârizmşahlara üzerine yapılan sefere katıldı. Daha sonra babası tarafından İrtiş Irmağından İtil Irmağına kadar olan bölgeleri itaat altına almakla görevlendirildi. Batı Sibirya'yı İtil Irmağı boylarına kadar itaat altına alan Cuci, ardından Yenikent ve Barçnlığkent'i zaptederek Gürgeç'e yöneldi. Burayı da ele geçirmek için kardeşleri Çağatay ve Ögedey'le birleşti. 1221'de Cebe Noyan ve Subitay Noyan'ı Muhammed Hârizmşah'ı taiple görevlendirdi. Kendisi ise Tuluy ile birlikte Buhara, Semerkant, Nahşeb ve Tirmiz'i zaptetti, kısı Ceyhun bölgesinde geçirdi. 1222 yılında Hârizm'in merkezi Gürgeç ateşe verildi, sanatkarlar